

Domov domovem

Jak přemýšlet o prostoru pobytových
sociálních zařízení pro seniory

Kolektiv autorů:

Kristýna Bernášková, Jiří Horecký, Anna Ježková, Vojtěch Měřička,
Jiří Remr, Josef Tlustý, Jan Tomandl, Karel Vostrý, Jakub Žákavec

Ilustroval:

Jan Musial

Sazba a obálka:

Zdeněk Horáček

Vydal:

Delpsys, s. r. o.

Vytiskl:

Expresta.cz

2023

ISBN 978-80-907525-6-6

Publikace vyšla na základě podpory Technologické agentury ČR v rámci projektu „Domov domovem, aneb jak stavět a rekonstruovat domovy pro seniory“, který byl spolufinancován se státní podporou Technologické agentury ČR v rámci Programu ÉTA.

Anotace

Publikace, kterou držíte v ruce, je jedním z výstupů projektu „Domov domovem, aneb jak stavět a rekonstruovat domovy pro seniory“, který byl spolufinancován se státní podporou Technologické agentury ČR v rámci Programu ÉTA.

Při plánování bydlení pro seniory je potřeba zvažovat nejen jejich zdravotní stav. Volbu vhodného prostorového a dispozičního řešení ovlivňuje také potřeba vhodných podmínek pro péči pracovníků, kteří se o seniory starají. Je třeba brát v potaz i psychický stav seniorů (potřeba soukromí, potřeba socializace apod.).

V rámci návrhu a řešení projektu jsme vycházeli z toho, že mnohé české domovy pro seniory využily při novostavbě či rekonstrukci inovativních nápadů a postupů, díky kterým se zvýšila spokojenost klientů i pracovníků. Tyto nápady a inspirace jsme v rámci projektu sbírali.

Projekt byl realizován mezi lety 2021 a 2023 multidiscipinárním týmem složeným z odborníků na sociální služby, sociálních pracovníků, psychologů, projektantů, architektů a dalších odborníků. V rámci projektu jsme provedli dotazníkové šetření mezi pobyto-

vými zařízeními pro seniory, která jsou registrovaná v Asociaci poskytovatelů sociálních služeb ČR, a získali jsme odpovědi od 123 domovů. Dále jsme navštívili celkem 50 zařízení, ve kterých jsme se zaměřovali na to, jak maximálně přiblížit prostor domova tak, aby se v něm klienti cítili v co největší míře opravdu jako doma. Tato publikace vychází ze zjištěných poznatků a z dlouhodobé dobré praxe zapojeného týmu.

Annotation

The publication you hold in your hands is one of the outcomes of the project „The Architecture of Residential Social Services for Seniors Focused on the Ergonomics of Provided Care“, co-financed with state support from the Technology Agency of the Czech Republic under the ÉTA Program.

When planning housing for the elderly, it's essential to consider not only their health but also the need for suitable conditions for the care staff who look after them. One should also take into account the psychological well-being of the elderly, which includes the need for

privacy and socialization. In designing and developing this project, we recognized that many Czech homes for the elderly had adopted innovative ideas and procedures during new constructions or renovations, which led to increased satisfaction among both clients and staff. We collected these ideas and inspirations throughout the project.

The project was conducted between 2021 and 2023 by a multidisciplinary team composed of experts in social services, social workers, psychologists, designers, architects, and other specialists. Within the project's

scope, we conducted a questionnaire survey among residential facilities for the elderly registered with the Association of Social Services Providers in the Czech Republic. We received responses from 123 homes. Additionally, we visited 50 facilities, emphasizing creating a living environment that feels as much like home as possible for the clients. This publication draws from the findings and the long-standing best practices of the participating team.

Obsah

Předmluva	9	Příchod k budově	57
Slovo architekta	11	Parkování jako nutnost i dobrá praxe	59
Úvod	12	Pohyb po budově	60
Obecně o sociálních službách	17	Hlavní vstup do budovy	62
Specifika sociálních služeb	21	Chodby	63
Stručná historie sociálních služeb v ČR	22	Orientační systém	70
Pobytové služby pro seniory	26	Výtahy	72
Domovy pro seniory	27	Schodiště	74
Domovy se zvláštním režimem	28	Prostory pro bydlení	76
Odlehčovací pobytové služby pro seniory	28	Návrh pokoje	79
Domy s pečovatelskou službou	29	Vybavení pokoje	83
Péče v pobytových službách	30	Koupelna a záchod na pokoji	88
Adaptační stres klientů sociálních služeb	31	- Sprchový kout	89
Jak přemýšlet o prostředí pobytových sociálních služeb	34	- Umyvadlo	92
Potřeby seniorů jako obyvatel domovů	40	- Záchod	93
Potřeby lidí s odlišným pohledem na svět	45	Společné prostory	96
Konkrétní příklady prostorového řešení	50	Domácnost	99
Umístění domova	52	- Jídelna	101
Domovy a územní plánování	54	- Obývací pokoj	102
Pozemek pro domovy pro seniory	54	- Kuchyň	104
		- Praní	105
		- Prostory pro personál	106

- Technická zázemí domácnosti	107	nebo pro zvláštní účely	126
- Společná koupelna	108	Zahrada	127
Komunitní prostory pro volnočasové aktivity	110	Komunitní zahrada	131
- Dílny	110	Zázemí pro personál	132
- Relaxační místnosti	111	Technické zázemí	138
- Reminiscenční místnosti	112	Technická místnost	139
- Knihovna	113	Kuchyň/ohřívárna jídla	139
- Kuřárna	114	Prádelna	140
- Pet terapie	115	Náhradní zdroj	140
Prostory pro aktivity s možným přístupem veřejnosti	116	Rozvody a sítě	140
- Tělocvična	116	Energetická náročnost budovy	140
- Kadeřnický salón / pedikúra a manikúra	118	Prostory pro úklid	141
- Místnost pro fyzioterapii	119	Sklady	141
- Ordinance praktického lékaře či specialisty pro klienty i pro veřejnost	119	Odpady	143
- Komunitní restaurace a kavárny	120	Budoucnost a trendy v péči o seniory	164
- Komunitní centrum	121	Závěr	150
- Poradenská centra	121	Seznam grafů	152
- Pobočka městské knihovny	121	Seznam obrázků	152
- Multifunkční sál	122	Příloha č. 1 – Metodologie výzkumu	154
- Kaple	123	Příloha č. 2 – Navštívená zařízení	158
- Místnost pro rozloučení se zesnulým		Použitá literatura	161

Začněme naši cestu do světa rezidenční péče o seniory.

Předmluva

Cílem publikace je přiblížit svět poskytovatelů sociálních služeb a jejich pracovníků a klientů světu architektů. Postupně prozkoumáme kontext a historii poskytování sociálních služeb, potřeby seniorů jako obyvatel domovů a aktuální stav domovů v České republice.

Zabýváme se příklady dobré i špatné praxe, různými aspekty výstavby a provozu, konkrétními možnostmi prostorového řešení a trendy v oblasti rezidenční péče o seniory. Učebnice si neklade za cíl definovat konkrétní pravidla navrhování prostoru,

ale zaměřuje se na potřeby klientů a pracovníků, které mají vliv na možná prostorová a technická řešení. Zvláštní důraz je kladen na chyby, které se opakovaně při novostavbách a rekonstrukcích stávají a následně komplikují život jeho obyvatel i práci personálu.

Navrhování pobytových sociálních služeb pro seniory představuje komplexní úkol, který vyžaduje zohlednit a propojit nejen potřeby seniorů, ale také technické aspekty, legislativní rámec a specifika sociálních služeb. Hlavním cílem je vytvořit prostředí, které seniorům připomíná

jejich vlastní domov a kde se cítí bezpečně. Kvalita života seniorů má přímý vliv na jejich fyzické, emocionální a duševní blaho.

Je důležité, aby při navrhování nových domovů pro seniory fungovala odborná mezioborová spolupráce zahrnující projektanty, architekty, ředitele zařízení, developery a sociální pracovníky. Tato spolupráce je klíčová pro dosažení optimálního výsledku a zajištění kvalitní péče pro seniory.

Doufáme, že vám tato publikace poskytne užitečné informace a inspiraci pro Vaši práci v této oblasti.

Slovo architekta

Když se architekt ponoří do světa designu sociálních zařízení, brzy zjistí, že jeho práce je mnohem více než jen vizuální umění. Po návštěvách mnoha domovů pro seniory mi bylo jasné, že klíčový je detailní přístup a hluboké porozumění potřebám obyvatel i pracovníků, kteří v domově pracují. Bylo pro mne velmi přínosné mít možnost pohovořit si s některými obyvateli a díky tomu lépe pochopit, co pro ně pobyt zde znamená a co vše jim přináší možnosti pro smysluplně strávený čas v jejich pokročilém věku.

Při osobních setkáních s oby-

vateli jsem vnímal míru jejich spokojenosti nejen v souvislosti s poskytovanou péčí, o které často mluvili, ale také s prostředím, ve kterém se cítili dobře. Pokoj či byt je základem každého domova a je vhodné se na něj soustředit. Skutečným srdcem každého domova je ale společný prostor, kde se obyvatelé setkávají. Všechny oblasti domova musí splnit řadu požadavků – umožnit soukromí, umožnit sociální interakci a zároveň fungovat jako efektivní pracovní prostor pro personál. S tímto velmi úzce souvisí potřeba maximální dostupnosti a bezbari-

érovosti celého domova. K dobrému pocitu z domova jsem vždy přičítal i vkusně a důsledně vyřešené společné prostory a chodby s vodícími madly. Ta jsou opravdu základní pomůckou pro bezpečnost klientů, a to nejen těch imobilních.

Dalším důležitým zdrojem informací pro publikaci byly rozhovory s pracovníky domovů. Poskytované služby mají určité prostorové nároky, které tyto stavby odlišují od klasického bydlení. Je třeba počítat s tím, že pracovníci by měli být blízko obyvatelům domova a zároveň potre-

bují mít mnoho pomůcek po ruce. Přizpůsobení prostor potřebám personálu se pak odráží i ve spokojenosti obyvatel.

Nemalou roli, podle mého názoru, hraje co možná největší kontakt s okolím domova. Mnoho domovů poskytuje služby pro veřejnost, což podporuje moderní trend komunitního života. Cílem není oddělit obyvatele domovů od zbytku společnosti, ale co nejvíce jim umožnit zapojit se tak, jak byli celý život zvyklí.

ING. ARCH. JOSEF TLUSTÝ

Úvod

Statistika uvádí, že v České republice žije v pobytových zařízeních přibližně 40 tisíc lidí. Další tisíce seniorů jsou na čekacích listinách v pořadnících. Nároky na bydlení a péči o seniora se odvíjejí od jeho zdravotního stavu po fyzické i psychické stránce.

Senioři se do domovů pro seniory stěhují většinou ve chvíli, kdy z různých důvodů pociťují rostoucí potřebu pomoci při každodenních činnostech, preferují komplexnější zdravotní péči nebo chtějí pobývat v širším okruhu lidí. Stěhování do domova seniorů je však často i stresorem

a senior nerad opouští svůj domov, na který je zvyklý. Obecně je však možné historicky pozorovat trend posunu od vnímání domova pro seniory jako instituce k tomu vnímat ho opravdu jako domov. Zatímco v domově jako instituci se kladl důraz především na rutinu, zajištění bezpečnosti a zdravotní péči, v dnešní době je snaha o posílení samostatnosti, celkové pohody a zachování životního stylu, který měl senior před nastěhováním se do domova. Tato myšlenka se začíná promítat i do architektonických řešení domovů, která kromě

bezpečnosti v rámci úprav prostředí reflektují potřebu kontaktu se zelení, komunitního trávení volného času nebo možnosti nerušeného setkávání se s rodinou. Samotní obyvatelé domovů pro seniory preferují domovy s menší kapacitou a nejvíce si cení jednolůžkových pokojů, které mimo jiné umožňují volbu, zda budou trávit čas s ostatními, nebo o samotě.

Domovy pro seniory se celosvětově staví podle nesčetných konceptů a celkově jde o velmi komplexní problém vyvažující potřeby seniorů, stavebně tech-

nické možnosti a také platnou legislativu, která je v mnohém specifická. Co je ale hlavní, domov má být skutečně „domovem“, místem, kde je člověk rád a kde se cítí bezpečně. Aspektů je mnoho, ale na prvním místě musí stát kvalita života. Když se senioři cítí dobře, jsou šťastnější, spokojenější. Když jsou v pozitivním prostředí, mohou se lépe vyrovnávat se stresovými situacemi (například s adaptací v novém domově) a mají větší motivaci pečovat o své zdraví. To může vést ke snížení rizika různých zdravotních problémů a ke zlepšení jejich

celkové pohody. V neposlední řadě jde také o sociální interakci; pobytové sociální služby poskytují seniorům příležitost k setkávání a interakci s ostatními lidmi ve stejné životní fázi. To může přispět k jejich pocitu sounáležitosti a zlepšení sociální a emocionální podpory. V ideálním případě tak může institucionální péče podporovat komunitní způsob života, setkávání různých generací atd.

S tím souvisí také pocit důvěry a bezpečí. Ten je klíčový pro budování dobrých vztahů a efektivní péči – motivaci k životu! Kvalitní péče zahrnuje také respektování

individuality a potřeb seniorů, a to všechno přispívá k jejich dobrému pocitu a spokojenosti. Celkově lze říci, že důležitost toho, aby se seniori v pobytové sociální službě cítili dobře, spočívá v podpoře jejich kvality života, zdraví, sociálních interakcí a důvěry v poskytovanou péči. Tyto aspekty jsou přímo spojeny s konceptem domovů, jejich stavbou a samozřejmě stylem poskytované péče.

Při navrhování nových domovů pro seniory je důležité, aby se do celé přípravy zapojili všichni zúčastnění odborníci:

architekt
ředitel zařízení
investor
zřizovatel

a především kompletní multidisciplinární tým :

pracovník
přímé péče
všeobecná sestra

terapeuti
sociální pracovníci atd.

Spolupráce mezi těmito odborníky je nezbytná pro dosažení optimálního výsledku při navrhování nových domovů pro seniory. Jejich kombinované znalosti a dovednosti umožňují vytvořit prostředí, které respektuje individuální potřeby seniorů a zároveň poskytuje ideální podmínky pro zaměstnance, aby mohli poskytovat kvalitní péči.

Existuje několik důvodů, proč je toto propojení klíčové, zejména pokud jde o dvě hlavní oblasti – klientovo pohodlí a prostředí zaměstnanců.

1. Klientovo pohodlí a pocit „jako doma“:

- Projektant a architekt mají za úkol navrhnout prostor tak, aby byl přizpůsoben potřebám seniorů a aby se co nejvíce přibližoval jejich domovům. To zahrnuje architektonické řešení celé budovy včetně venkovního prostředí. Zvláštní

důraz je kladen na řešení interiéru, jeho ergonomii, bezbariérovost, osvětlení, čitelnost prostoru a použití vhodných barev a materiálů, které vytvářejí přívětivé prostředí pro klienty a nepůsobí nemocničním dojmem.

- Ředitel, a především jeho celý tým, mají mít hluboké porozumění pro potřeby a preference seniorů. Jejich znalosti mohou být cenným zdrojem informací pro projektanta a architekta, aby mohli navrhnout prostor, který uspokojí klienty a přispěje k jejich pohodlí a spokojenosti.

2. Prostředí vhodné pro poskytování péče:

- Zřizovatel či investor a ředitel zařízení mají povinnost zajistit, aby prostředí bylo funkční a přizpůsobené poskytování péče seniorům. To zahrnuje dostatečný počet a rozložení pokojů, správně vybavené zázemí a přístup k potřebným zařízením a technologiím.
- Projektant a architekt by měli spolupracovat s ředitelem zařízení a sociálními pracovníky, aby navrhli prostředí, které odpovídá požadavkům na provoz,

naplňuje představy zaměstnanců z hlediska potřebných kapacit i funkčních vazeb, ale zároveň nestaví klienta do pozice pacienta nemocničního zařízení.